

Robert Skobelski

Przebieg ogólnonarodowej dyskusji nad projektem konstytucji PRL w 1952 r. na ziemiach zachodnich i północnych Polski

Piotrkowskie Zeszyty Historyczne 3, 189-201

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Robert Skobelski

PRZEBIEG OGÓLNONARODOWEJ DYSKUSJI NAD PROJEKTEM KON-
STYTUCJI PRL W 1952 R. NA ZIEMIACH ZACHODNICH I PÓLNO-
CNYCH POLSKI

22 lipca 1952 roku Sejm Ustawodawczy pod koniec swej – przedłużonej o 6 miesięcy – kadencji, uchwalił Konstytucję Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Prace nad nią rozpoczęły się w czerwcu 1949 r. Decyzją Sekretariatu Komitetu Centralnego PZPR utworzono dwie komisje KC do opracowania zasad projektu konstytucji. Jedna z nich – Komisja „A” – przewidziana jako robocza, miała prowadzić zasadnicze prace przygotowawcze, a następnie przedstawić ich wyniki Komisji „B” – ideologicznej. Przewodniczącym obu komisji został członek Biura Politycznego KC i minister sprawiedliwości Henryk Świątkowski. Komisje działały od 21 czerwca 1949 do 12 marca 1951 r., odbywając w tym czasie 33 wspólne posiedzenia. Od połowy 1950 r., kiedy H. Świątkowski stracił stanowiska w Biurze Politycznym i Sekretariacie KC, głównym autorem i redaktorem projektu konstytucji został prof. S. Rozmaryn, ściśle współpracujący z B. Bierutem¹.

Pierwszy projekt konstytucji był gotowy na jesieni 1950 r. i następnie analizowany przez Biuro Polityczne. Jego opracowywaniu towarzyszyła bezkrytyczna afirmacja wzoru konstytucji radzieckiej z 1936 r., z której – według autorów projektu – polska ustawa zasadnicza czerpała „doświadczenia, pomoc natchnienie”². Nad treścią konstytucji zaciążyła też w poważnym stopniu ówczesna sytuacja społeczno-polityczna związana z odchyleniem nacjonalistyczno-prawicowym i zwycięstwem w łonie PPR-PZPR frakcji stalinowskiej oraz przyjęcie przez nowe kierow-

¹ M. R y b i c k i, *Jak rodziła się Konstytucja PRL z 1952 r.*, „Polityka” 1983, nr 3; W skład Komisji „A” powołani zostali: przewodniczący H. Świątkowski oraz członkowie: A. Dąb, S. Gross, K. Grzybowski, J. Gutt, Z. Kliszko, O. Lange, W. Morawski, Cz. Nowiński i S. Rozmaryn; w skład Komisji „B” weszli: przewodniczący H. Świątkowski, zastępca przewodniczącego F. Fiedler oraz członkowie: O. Dłuski, S. Jędrzychowski, Z. Kliszko, O. Lange i M. Rybicki (A. G w i ź d z, *Organizacja i tryb przygotowania i uchwalenia Konstytucji Rzeczypospolitej Ludowej* (w:) *Sejm Ustawodawczy Rzeczypospolitej Polskiej 1947-1952*, pod red. M. R y b i c k i e g o, Wrocław 1977, s. 309; C. K o z ł o w s k i, *Namiestnik Stalina*, Warszawa 1993, s. 128).

² W grudniu 1951 r. w celu spopularyzowania wśród społeczeństwa „najbardziej demokratycznej konstytucji świata” tj. konstytucji radzieckiej, wydano w Polsce jej tekst do którego dołączono obszerny referat Stalina wygłoszony 25 listopada 1936 r. na VIII Wszechzwiązkowym Zjeździe Rad (R. K u p i e c k i, *Natchnienie milionów. Kult Józefa Stalina w Polsce 1944-1956*, Warszawa 1993, s. 145).

nictwo partii koncepcji radzieckiej drogi budowy socjalizmu w Polsce.

Projekt zrywał z zasadą trójpodziału władzy, utrzymaną jeszcze w Małej Konstytucji z 1947 r. Zminimalizowano rolę Sejmu, ograniczając jego funkcje prawotwórcze i likwidując w praktyce możliwości sejmowej kontroli nad poczynaniami rządu. Tym samym główny ciężar władzy przesunął się w stronę Rady Ministrów, a właściwie ścisłego kierownictwa rządowego, ukonstytuowanego od połowy 1950 r. jako Prezydium Rządu. W projekcie konstytucyjnym znalazło swoje odbicie szereg wprowadzonych w tym czasie aktów normatywnych, dotyczących przebudowy w duchu stalinowskim struktury organizacyjnej aparatu państwowego, m. in. ustawa z 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej oraz ustawa z 20 lipca tego samego roku o Prokuraturze Rzeczypospolitej Polskiej. Przewidywano ponadto utrzymanie urzędu Prezydenta oraz umieszczono, usunięty później, zapis o kierowniczej roli PZPR w państwie³.

Kolejna wersja ustawy zasadniczej, przygotowana na przełomie 1950 i 1951 r., zawierała fragment głoszący, że „Polska Rzeczypospolita Ludowa jest suwerennym państwem w rodzinie krajów socjalistycznych, którym przewodzi Związek Radziecki”. Następna zmiana w projekcie, z początku 1951 r., zastępowała urząd Prezydenta instytucją Przewodniczącego Rady Państwa. Powstał też nowy wstęp do konstytucji autorstwa B. Bieruta.

Wiosną 1951 r. prace nad konstytucją zostały przyspieszone. 26 maja Sejm uchwalił ustawę o trybie przygotowania i uchwalenia Konstytucji Polski Ludowej, która przewidywała jednocześnie utworzenie, tym razem już oficjalnie, Komisji Konstytucyjnej pod przewodnictwem Prezydenta Rzeczypospolitej. Pierwsze jej posiedzenie odbyło się 19 września 1951 r. Zatwierdzono wówczas regulamin komisji i powołano 10 stałych podkomisji roboczych⁴. 15 listopada 1951 r. Podkomisja Redakcyjna i Zagadnień Ogólnych uchwaliła praprojekt ustawy zasadniczej i przekazała go do rozpatrzenia pozostałym podkomisjom⁵.

Jednak wcześniej, prawdopodobnie wczesną jesienią 1951 r., projekt, przetłumaczony na język rosyjski, został przekazany Stalinowi, który dokonał w nim wielu poprawek. Według jednego z członków Komisji Konstytucyjnej, Leona Chajna, przywódca radziecki wniósł aż 82 poprawki. Jakub Berman twierdził z kolei, iż Stalin wprowadził jedynie kilka niewielkich zmian w preambule. Natomiast J. Za-

³ A. G w i ż d ź, *op. cit.*, s. 310-311; C. K o z ł o w s k i, *op. cit.*, s. 128.

⁴ Dz. U. RP z 1951 r., nr 33, poz. 255, Ustawa konstytucyjna z dnia 26 maja 1951 r. o trybie przygotowania i uchwalenia Konstytucji Polski Ludowej; Komisja Konstytucyjna liczyła 103 członków, w tym 61 posłów i 42 osoby spoza Sejmu. Wśród nich było 24 przedstawicieli PZPR, 17 ZSL, 10 SD, 2 Klubu Poselskiego Katolicko-Społecznego, 13 przedstawicieli organizacji społecznych, 6 Ligi Kobiet, 10 nauki, 5 kultury i sztuki (A. G w i ż d ź, *op. cit.*, s. 313; A. C z u b i Ń s k i, *Dzieje najnowsze Polski. Polska Ludowa 1944-1989*, Poznań 1992, s. 251).

⁵ Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (dalej: KC PZPR), sygn. 237 / V / 109, Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Projekt uchwalony dnia 13 listopada 1951 r. przez Podkomisję Redakcyjną i Zagadnień Ogólnych.

krzewska i A. Garlicki doliczyli się 50 poprawek Stalina, z czego 14 dotyczyło wstępu. Poprawiony przez Stalina dokument przechowywano następnie w wielkiej tajemnicy, aby nie dawać społeczeństwu dowodów na to, iż polska suwerenność jest ograniczona⁶.

Wiele z poprawek wprowadzonych przez Stalina miało charakter stylistyczny, ale niektóre zmieniały sens konstytucji. Przykładowo w pierwszym zdaniu wstępu po słowach „Polska Rzeczypospolita Ludowa”, przywódca radziecki dopisał: „jest republiką ludu pracującego”. W drugim zdaniu stwierdzającym, że „polski lud pracujący w ciągu dziesięcioleci walczył z niewolą i uciskiem narodowym oraz z wyzyskiem kapitalistów i obszarników”, wprowadził znamienne uzupełnienie: „z niewolą narzuconą mu przez pruskich, austriackich i rosyjskich zaborców kolonizatorów”⁷.

Autorzy tej części konstytucji obawiali się – jak wspominał J. Berman – że nawiązanie do zaborcy rosyjskim wywoła sprzeciw Stalina, dlatego woleli go w ogóle pominąć. Ten jednak był innego zdania, podobnie jak przy ostatnim fragmencie preambuły, gdzie zastąpił określenie „obozu pokoju” przez „miłujące pokój narody świata” i wykreślił zwrot „pod przewodnictwem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich”. W artykule 11 „prywatna własność chłopów, rzemieślników i chałupników” została zamieniona na „indywidualną”, co powstało z dosłownego tłumaczenia rosyjskiego „jedinolicznaja”.

Gruntownie Stalin przeredagował artykuł 70 dotyczący religii i kościoła. Dopisał, że „kościół może swobodnie wypełniać swoje funkcje religijne” oraz, że „nie wolno obywateli zmuszać do nie brania udziału w czynnościach lub obrzędach religijnych”⁸.

27 stycznia 1952 r. Komisja Konstytucyjna przedstawiła wstępny projekt konstytucji, który następnie ogłoszono drukiem⁹. Od tego dnia, zgodnie z wcześniejszym planem, projekt ustawy zasadniczej został poddany ogólnonarodowej dyskusji. Oficjalnie dyskusja miała mieć charakter konsultacji społecznej w celu zapoznania obywateli z treścią konstytucji i umożliwienia zgłaszania wniosków, poprawek i uwag. Zadaniem Komisji Konstytucyjnej było śledzenie kampanii dyskusyjnej i ewentualne uwzględnienie jej wyników przy dalszych pracach nad projektem.

Dyskusja nad projektem konstytucji spełniała od początku jedynie funkcję proklamacyjną. Nie było mowy o jakiegokolwiek rzetelnej wymianie argumentów. Wszelkie głosy krytyki, choćby najbardziej rzeczowe, traktowano jako objawy wrogiego nastawienia. Każdy, kto zdecydował się na próbę nawet najdrobniejszej krytyki zasad projektu nowej ustawy zasadniczej, musiał się liczyć z możliwością represji lub szykan. Całą akcję związaną z dyskusją pomyślano więc właściwie jako kampanię propagandową, a jej wynik przesądzono z góry.

⁶ T. T o r a ń s k a, *Oni*, Warszawa 1997, s. 309, 466-467; J. Z a k r z e w s k a, A. G a r l i c k i, *Zatwierdzenie Konstytucji PRL*, „Polityka” 1990, nr 28.

⁷ C. K o z ł o w s k i, *op. cit.*, s. 128.

⁸ A. W e r b l a n, *Stalinizm w Polsce*, Warszawa 1991, s. 13; T. T o r a ń s k a, *op. cit.*, s. 466; C. K o z ł o w s k i, *op. cit.*, s. 128-129.

⁹ AAN, KC PZPR, sygn. 237 / V / 109, Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Projekt uchwalony dnia 18 stycznia 1952 r. przez Podkomisję Redakcyjną i Zagadnień Ogólnych.

W tej sytuacji przebieg debaty wyglądał podobnie w całym kraju. Dotyczyło to również Ziemi Zachodnich i Północnych, choć pojawiły się tutaj pewne akcenty charakterystyczne jedynie dla tych terenów: kwestia konstytucyjnego potwierdzenia granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej, zagwarantowania praw ludności autochtonicznej, możliwości otrzymania odszkodowania za mienie pozostawione na kresach wschodnich. Poza tym w Polsce zachodniej i północnej miano podczas dyskusji szczególnie akcentować fakt, iż „Ziemie Odzyskane są dobrodziejstwem dla biednych, bezrolnych przesiedleńców ze wschodu”¹⁰.

Głównym organizatorem dyskusji o projekcie konstytucji była PZPR choć, podobnie jak w wypadku kampanii propagandowej na rzecz planu 6-letniego, do akcji zaangażowano większość masowych organizacji społecznych i politycznych, m.in. ZSL, SD, ZMP, ZHP, PO „SP”, ZNP, ZSch, TWP, NOT, Ligę Kobiet itd.

Na szczeblu województw powołano zespoły koordynacyjne, których zadaniem stało się ustalenie planu przeprowadzenia dyskusji. W skład takiego gremium każdorazowo wchodziło: kierownicy wydziałów organizacyjnego, propagandowego i administracyjnego KW PZPR, sekretarz ORZZ, sekretarz zarządu wojewódzkiego ZSch oraz wiceprzewodniczący WRN. Ogniwa PZPR omawiały sprawę społecznej debaty nad ustawą zasadniczą na posiedzeniach plenarnych i przeprowadziły zebrania aktywu partyjnego. Zorganizowały również, we współpracy z wojewódzkimi i powiatowymi prezydiami rad narodowych, specjalne przeszkolenia, seminaria i dwustopniowe kursy dla prelegentów i nauczycieli. We wsiach odbyły się szkolenia sołtysów. Specjalna instrukcja pouczała, że na prelegentów powinno się typować jedynie takich kandydatów, którzy „dawali gwarancję prawidłowego wyjaśnienia zasad projektu konstytucji”¹¹.

Prelegenci i agitatorzy mieli do dyspozycji szereg materiałów przygotowanych przez Wydział Propagandy KC, m. in. broszurę „Budujemy podstawy socjalizmu” oraz obszerny stenogram wykładu pt. „Główne założenia Konstytucji PRL i sprawa jej popularyzacji w kampanii wyborczej”, pochodzący z kursu propagandystów szczebla centralnego partii. Organizacje młodzieżowe posługiwały się natomiast broszurą Heleny Jaworskiej „Młodzież dyskutuje nad projektem Konstytucji”. Ukazujący się cyklicznie „Notatnik Referenta” w numerze trzecim z 1952 r., zawierał opracowanie A. Starewicza „O projekcie Konstytucji PRL”. W „Notatniku Agitatora” (nr 1 / 1952), znajdował się zbiór pogadanek „Twoja Konstytucja” dla mieszkańców miast autorstwa J. Tepichta. W kolejnym jego numerze umieszczono podobny materiał, adresowany tym razem do chłopów. Również dla środowiska wiejskiego przeznaczona była broszura L. Stasiaka „Co nowa konstytucja daje chłopom”. Tekst samego projektu konstytucji został wydrukowany w nakładzie 500 tys. egzemplarzy¹².

¹⁰ Archiwum Państwowe w Szczecinie (dalej: APS), Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (dalej: KW PZPR), sygn. 46, Posiedzenia plenarne z 1952 r.

¹¹ Archiwum Państwowe w Zielonej Górze (dalej: APZG), KW PZPR, sygn. 36 / VIII / 112, Dyskusja nad projektem Konstytucji; Archiwum Państwowe we Wrocławiu (dalej: APW), KW PZPR, sygn. 74 / VI / 54, Dyskusja nad projektem Konstytucji; Tamże, sygn. 74 / VII / 68, Dyskusja nad Konstytucją.

¹² APS, KW PZPR, Wydział Propagandy (dalej: WP), sygn. 168, Dyskusja nad Konstytu-

Dyskutować miano na łamach prasy, w radio oraz na publicznych zebraniach, zwoływanych przez komitety partyjne, rady narodowe i związki zawodowe. Działania te zamierzano powiązać z obchodami 10 rocznicy powstania PPR, mobilizacją do wykonania zadań trzeciego roku planu 6-letniego, zagadnieniem sojuszu z ZSRR, dalszym popularyzowaniem współzawodnictwa pracy i spółdzielczości produkcyjnej.

Zebrania i tzw. wieczorki dyskusyjne na temat ustawy zasadniczej odbywano zazwyczaj w domach kultury, świetlicach i halach fabrycznych. Grupom agitatorów (tzw. trójkom agitacyjnym) wyznaczono też od kilku do kilkunastu domów bądź mieszkań prywatnych, do których mieli się udać i przeprowadzić pogadanki o konstytucji. Punkty dyskusyjne „upiększono” stosownymi napisami i portretami przywódców państwowych. Znajdowały się w nich ponadto specjalne skrzynki do których obywatele mieli wrzucać kartki z pytaniami i uwagami odnoszącymi się do projektu. Na łamach gazet ukazywały się reportaże z przebiegu dyskusji i wypowiedzi jej uczestników. Wykorzystywano również nadsyłane do redakcji czasopism listy od czytelników. Drukowano jednak jedynie te z pozytywnymi opiniami o nowej konstytucji.

Władze miast, zobligowane przez instancje partyjne, wykonały stosowne iluminacje na ulicach oraz umieściły dekoracje na wozach tramwajowych i autobusach. W zakładach pracy i fabrykach pojawiły się gazetki ścienne, szklane gabloty i teczki wycinków prasowych z materiałami poświęconymi ustawie zasadniczej. W widocznych miejscach umieszczono plakaty z cytatami konstytucyjnymi oraz plansze ze schematami objaśniającymi nową strukturę władz państwowych. Dyskusja nad projektem konstytucji posłużyła w wielu przedsiębiorstwach do zainicjowania wysiłku pracy i podejmowania różnych zobowiązań produkcyjnych. W pow. Prudnik (woj. opolskie) jedną ze spółdzielni produkcyjnych nazwano „Nowa Konstytucja”. Pojawił się nawet zamysł utworzenia w Warszawie „Ośrodka Spraw Konstytucji”, jako placówki stałej, wyposażonej w archiwum i bibliotekę. W woj. szczecińskim i opolskim zespoły śpiewacze, grupy taneczne, chóry, kapele i orkiestry przygotowały odpowiedni repertuar z którym występowały na powiatowych i gromadzkich zebraniach dyskusyjnych. Pisarze w woj. wrocławskim urządzali wieczory autorskie. Wrocławska rozgłośnia Polskiego Radia wyemitowała szereg audycji reklamujących konstytucję, prowadzonych m. in. przez nauczycieli akademickich. W skali ogólnopolskiej z serią pogadarek radiowych wystąpiła Romana Granas¹³. Wykorzystywano na szeroką skalę sieć radiowęzłów. Ich personel przeszedł dwudniowe przeszkolenia w rozgłosniach wojewódzkich, przy czym charakterystycznym było, iż szkolenia te nie odbywały się w rozgłosniach macierzystych dla danego terenu. Na przykład pracownicy radiowęzłów z woj. olsztyńskiego jeździli w tym

cją; AAN, KC PZPR, sygn. 237 / V / 109, Notatka w sprawie wytycznych ogólnonarodowej dyskusji nad projektem Konstytucji; Tamże, sygn. 237 / VII / 2653, Ogólnonarodowa dyskusja nad projektem Konstytucji.

¹³ APZG, KW PZPR, sygn. 36 / VIII / 112, Dyskusja... APW, KW PZPR, sygn. 74 / VII / 68, Dyskusja nad Konstytucją; Tamże, sygn. 76 / VI / 54, Dyskusja nad projektem...; APS, KW PZPR, WP, sygn. 181, Dyskusja nad Konstytucją; Archiwum Państwowe w Opolu (dalej: APOP), KW PZPR, sygn. 40 / VII / 15, Dyskusja nad Konstytucją.

celu do Bydgoszczy, z woj. opolskiego do Katowic, z woj. koszalińskiego do Szczecina, a z woj. zielonogórskiego do Poznania. Radiowęzły, prócz codziennych rannych i wieczornych, zwykle 10-minutowych, audycji o konstytucji, nadawały również wypowiedzi – rzecz jasna tylko przychylne – o projekcie ustawy zasadniczej „przypadkowych” robotników, aktywistów społecznych, żołnierzy etc. Przez głośniki można było emitować jedynie te odpowiedzi na pytania dotyczące konstytucji, których teksty zostały wcześniej przesłane z wydziałów propagandy komitetów wojewódzkich PZPR¹⁴.

Aktywistom komitetów partyjnych wydano polecenie czuwania nad „słusznością” treści politycznych w wystąpieniach prelegentów. Nie mniej ważna była też atmosfera panująca podczas zebrań. Członkowie PZPR mieli uważnie śledzić nastroje społeczne, przeciwstawiać się – jak to ujęto – „fałszywym opiniom” i komentarzom oraz „dawać stanowczy odpór wszelkim wystąpieniom wroga”, szczególnie zwracać uwagę na „nadużywanie uczuć religijnych przez reakcyjny odłam kleru”. Specjalna instrukcja KC nakazywała komitetom partyjnym składanie dwa razy w tygodniu meldunków z przebiegu dyskusji do Wydziału Organizacyjnego KC. Naczelne władze PZPR interesowały się m. in. formami zastosowanej propagandy, zebraniem aktywu partyjnego w powiatach, kursami i seminariami dla prelegentów, najczęściej powtarzającymi się wypowiedziami i pytaniami, negatywnymi wobec nowej konstytucji opiniami, charakterystyką uczestników zebrań dyskusyjnych, procentowym udziałem kobiet i młodzieży, postawą duchowieństwa¹⁵.

Władze liczyły szczególnie na uczestnictwo w kampanii dyskusyjnej ze strony młodzieży. Wielu prelegentów i agitatorów wywodziło się z organizacji młodzieżowych. Koła ZMP w woj. szczecińskim urządzały w zakładach pracy wieczornice połączone z recytacjami i śpiewaniem pieśni rewolucyjnych. Towarzyszyły temu często występy artystyczne, których program miał być wyrazem przemian jakie zachodziły w kraju¹⁶. Na samym tylko Śląsku ok. 10 tys. członków ZMP pełniło dyżury w różnych punktach informacyjnych celem udzielania wyjaśnień odnoszących się do projektu¹⁷.

W szkołach wieczorowych dla pracujących w woj. wrocławskim przeprowadzano dodatkowe zajęcia poświęcone problematyce ustawy zasadniczej. Z kolei w szkołach podstawowych i średnich organizowano zawody w wykonywaniu gazetek ściennych oraz konkursy pt. „Co projekt konstytucji i Polska Ludowa daje młodzieży?”. Wykłady i pogadanki o konstytucji odbywały się niejednokrotnie w godzinach lekcyjnych kosztem innych zajęć. Do absurdałnej wręcz sytuacji doszło w Stargardzie Szczecińskim, gdzie zarząd powiatowy ZMP zalecał młodzieży ucze-

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej: APOL), KW PZPR, WP, sygn. 1141 / 1768, Dyskusja nad projektem Konstytucji; APZG, KW PZPR, sygn. 36 / VIII / 112, Dyskusja...; APS, KW PZPR, WP, sygn. 181, Dyskusja...; APOP, KW PZPR, sygn. 40 / VI / 53, Dyskusja nad Konstytucją.

¹⁶ APS, KW PZPR, WP, sygn. 181, Dyskusja...

¹⁷ Udział organizacji młodzieżowych w zagospodarowywaniu i repolonizacji Ziemi Odzyskanych oraz kształtowaniu świadomości młodego pokolenia. Materiały z ogólnopolskiej sesji popularnonaukowej (maj 1984), Wrocław 1985, s. 128.

nie się projektu na pamięć¹⁸. W woj. wrocławskim, choć prawdopodobnie i w innych regionach, zdarzały się często przypadki indagowania dzieci w szkołach przez nauczycieli i agitatorów czy ich rodzice dyskutują w domu o konstytucji¹⁹.

Teoretycznie udział obywateli w debacie konstytucyjnej miał być dobrowolny, jednak w praktyce władze nie stroniły od nacisków czy nawet przymusu. Nie przynosiło to zazwyczaj pozytywnych efektów, gdyż społeczeństwo było już w tym czasie zmęczone różnego typu kampaniami propagandowymi, których treści coraz bardziej odbiegały od rzeczywistości. Ludności dawały się we znaki totalitarne metody rządzenia państwem, a przede wszystkim pogarszające się z roku na rok warunki życia. Nie dziwi wobec tego powszechna opinia, traktująca całą dyskusję, jako kolejną akcję agitacyjną, która niczego nowego nie wniesie. Nie wierzono również, że ewentualne poprawki do projektu zostaną uwzględnione.

Podczas jednej z prelekcji w woj. opolskim, pewien robotnik, członek partii, powiedział: „po co dyskutować, skoro i tak nic nie będzie można zmienić, a konstytucja pozostanie jedynie na papierze”²⁰. Inny dyskutant z tego samego terenu stwierdził: „co góra ustaliła, tego doły nie zmienia i nie warto poprawiać”, zaś chłop ze wsi Kołduny w woj. olsztyńskim wyraził opinię, iż „dyskusja nad projektem konstytucji może obejść się i bez nas, bo projekt jest tylko tak pięknie napisany, a wszystko inaczej się robi”. Z wielu miejsc docierały meldunki o słabym zainteresowaniu dyskusją, także członków PZPR i ZMP, biernością zgromadzonych na zebraniach lub nawet, jak choćby w Ścinawie (pow. Nysa) czy w pow. Złotów, demonstracyjnym opuszczaniu przez ludzi sal, w których miały miejsce prelekcje²¹.

Niechęć do uczestnictwa w zebraniach wynikała również – o czym już wspomniano – ze strachu przed konsekwencjami za krytykę projektu ustawy zasadniczej. Obawy te nie były pozbawione podstaw. Zdarzały się przypadki, np. w woj. szczecińskim, kiedy za negatywne wypowiedzi biorących udział w spotkaniach dyskusyjnych spotykały szykany ze strony organów bezpieczeństwa. UB odnotowywał wszystkich „nieprawomyślnych” i poszukiwał następnie w ich życiorysach „wątków kułackich”; AK-owskich, WRN-owskich czy PSL-owskich. Dochodziło nierzadko do zatrzymań i przesłuchań²². Niepokój przed uczestnictwem w debacie i zabieraniem w niej głosu był szczególnie silny wśród ludności rodzimej, która z reguły podczas spotkań zachowywała się biernie lub w ogóle się na nich nie zjawiała²³.

¹⁸ APW, KW PZPR, sygn. 74 / VII / 68, Dyskusja...; APS, KW PZPR, WP, sygn. 168, Dyskusja...

¹⁹ Tamże, sygn. 74 / VI / 54, Dyskusja nad projektem...

²⁰ APZG, KW PZPR, sygn. 36 / VIII / 112, Dyskusja...; APOP, KW PZPR, sygn. 40 / VII / 15, Dyskusja...; AAN, KC PZPR, sygn. 237 / VII / 147, Przebieg dyskusji nad projektem Konstytucji.

²¹ APOP, KW PZPR, sygn. 40 / VI / 53, Dyskusja...; APOL, KW PZPR, WP, sygn. 1141 / 1768, Dyskusja nad projektem...; APW, KW PZPR, sygn. 74 / VI / 55, Dyskusja nad Konstytucją; APZG, KW PZPR, sygn. 36 / VIII / 113, Dyskusja nad Konstytucją.

²² APS, KW PZPR, WP, sygn. 168, Dyskusja...; Tamże, sygn. 181, Dyskusja...

²³ APOL, KW PZPR, WP, sygn. 1141 / 1768, Dyskusja nad projektem...

Natomiast we wsi Klon w woj. olsztyńskim kilka kobiet – autochtonek podczas wygłaszania referatu o konstytucji opuściło świetlicę trzaskając drzwiami, gdy prelegent zaczął porównywać projekt ustawy zasadniczej z jakoby faszystowską konstytucją Polski z 1935 r.²⁴

Inną przyczyną braku zainteresowania dyskusją była nie zawsze najlepsza jej organizacja. Odczyty w zakładach pracy w woj. zielonogórskim, jak donosiły komitety powiatowe PZPR, przygotowywano często niedbale, zaś w woj. wrocławskim wiele zebrań zwoływano w złych porach, panował na nich chaos, brakowało tekstów projektu. Miały miejsce przypadki, jak w pow. Łobez w woj. szczecińskim czy w woj. zielonogórskim, że prelegenci po odczytaniu kilku najważniejszych fragmentów projektu poddawali go po prostu pod głosowanie²⁵.

W związku z dyskusją w wielu miejscach dochodziło do wystąpień antypaństwowych i antyradzieckich. W Stoczni Gdańskiej zniszczono na przykład portrety przywódców partyjnych w świetlicy stanowiącej punkt dyskusyjny. Znalaziono tam egzemplarz „Głosu Wybrzeża” z projektem konstytucji na którym umieszczono napis „Rzeczypospolita Polska stała się już 17 republiką”. Podobne napisy, sygnowane kotwicą („nie chcemy być 17 republiką”, „precz ze stalinowską konstytucją”) pojawiły się również na murach stoczni²⁶.

W woj. wrocławskim i opolskim (pow. Strzelce) zrywano afisze propagujące ustawę zasadniczą²⁷. W pow. Wałcz, oficera Wojska Polskiego, omawiającego na wiejskim zebraniu projekt konstytucji obrzucono pudełkami od zapalek. Natomiast w Brzegu w woj. opolskim, jeden z instruktorów propagandy komitetu powiatowego PZPR otrzymywał systematycznie anonimy z pogrózkami. Podobne pisma napływały często do gminnych i powiatowych rad narodowych²⁸. Liczne meldunki o nieprzychylnym nastawieniu do projektu konstytucji wśród środowisk robotniczych nadchodziły z woj. szczecińskiego²⁹.

Poddane indoktrynacji i pozbawione rzetelnej informacji społeczeństwo, odnosiło się z głęboką nieufnością do wszelkich akcji propagandowych ze strony władz. Sytuacja taka sprzyjała powstawaniu różnego rodzaju plotek i pogłosek. Podczas debaty nad projektem ustawy zasadniczej najczęściej szerzyła się pogłoska o wciele-

²⁴ AAN, KC PZPR, sygn. 237 / V / 75, Nastroje ludności autochtonicznej i napór wrogiej propagandy.

²⁵ APZG, KW PZPR, sygn. 36 / VIII / 112, Dyskusja...; APW, KW PZPR, sygn. 74 / VI / 54, Dyskusja nad projektem...; AAN, KC PZPR, sygn. 237 / VII / 128, Meldunki z terenu za 1952 r.

²⁶ AAN, KC PZPR, sygn. 237 / VII / 147, Przebieg dyskusji...; Tamże, sygn. 237 / VII / 128, Meldunki z terenu...; Centralne Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji (dalej: CA MSWiA), Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego (dalej: MBP), Gabinet Ministra Bezpieczeństwa Publicznego (dalej: GMBP, sygn. 567, Biuletyny informacyjne.

²⁷ APW, KW PZPR, sygn. 74 / VII / 68, Dyskusja...; APOP, KW PZPR, sygn. 40 / VI / 53, Dyskusja...; AAN, KC PZPR, sygn. 237 / VII / 128, Meldunki z terenu...

²⁸ CA MSWiA, MBP, GMBP, sygn. 567, Biuletyny...; APOP, KW PZPR, sygn. 40 / VII / 15, Dyskusja...; AAN, KC PZPR, sygn. 237 / VII / 128, Meldunki z terenu...

²⁹ APS, KW PZPR, WP, sygn. 168, Dyskusja...

niu Polski do ZSRR i uczynienia z niej 17-tej republiki. Donosiły o tym komitety powiatowe PZPR m. in. z woj. wrocławskiego, szczecińskiego i zielonogórskiego³⁰. Z nie mniejszym nasileniem występowały plotki o całkowitym wyrugowaniu nauczania religii ze szkół czy wręcz zabronieniu wyznawania jakiegokolwiek wiary, uczestnictwa w obrzędach religijnych oraz zamykania bądź nawet całkowitej likwidacji kościołów³¹. W woj. zielonogórskim, wrocławskim i koszalińskim krążyły opinie, iż przepisy konstytucji wprowadzą ograniczenia w swobodnym poruszaniu się po kraju³². Wielu robotników z województw olsztyńskiego, zielonogórskiego i koszalińskiego twierdziło, że po uchwaleniu nowej ustawy zasadniczej, nie będzie można zmieniać miejsca zatrudnienia, zaś dany pracownik zostanie przypisany do konkretnej fabryki lub zakładu do końca życia. W związku z tą pogłoską np. w pow. Braniewo (woj. olsztyńskie) i pow. Słupsk (woj. koszalińskie) stwierdzono liczne przypadki pisania podań o zwolnienia z pracy³³.

Kampanię dyskusyjną traktowano również niejednokrotnie jako zapowiedź kolejnej wymiany pieniędzy czy nawet zastąpienia złotówki rublem. W woj. wrocławskim uzasadniano to w ten sposób, iż „na bilonie jest napis Rzeczypospolita Polska, a w projekcie konstytucji Polska Rzeczypospolita Ludowa”. Spodziewano się też, że z okazji ogłoszenia projektu władze przeprowadzą amnestię³⁴. Na wsi dość powszechna była opinia, iż wraz z nową ustawą zasadniczą, przyspieszona zostanie kolektywizacja lub będzie się ją przeprowadzać pod przymusem. Twierdzono także, że chłopom odbierze się ziemię i inwentarz³⁵.

Organizatorzy spotkań dyskusyjnych starali się zawsze wytworzyć atmosferę akceptacji dla projektu konstytucji. Prelegenci i agitatorzy szeroko rozwodzili się nad dotychczasowymi osiągnięciami Polski Ludowej. Mówiono o pozytywnych skutkach gospodarczej i społecznej polityki państwa, których dodatkowym gwarantem miała stać się obecnie nowa konstytucja. Na zebraniach, np. w woj. wrocławskim, akcentowano różnice w położeniu społeczeństwa przed wojną i po jej zakończeniu, przeciwstawiano obecną ustawę zasadniczą sanacyjnej z 1935 r. oraz konstytucjom państw zachodnich, będących jakoby zaprzeczeniem demokracji³⁶. Najczęściej pod-

³⁰ AAN, KC PZPR, sygn. 237 / VII / 147, Przebieg dyskusji...; APW, KW PZPR, sygn. 74 / VI / 54, Dyskusja nad projektem...

³¹ APW, KW PZPR, sygn. 74 / VI / 54, Dyskusja nad projektem...; APOL, KW PZPR, WP, sygn. 1141 / 1768, Dyskusja nad projektem...

³² APZG, KW PZPR, sygn. 36 / VIII / 112, Dyskusja...; APW, KW PZPR, sygn. 74 / VI / 54, Dyskusja nad projektem...; AAN, KC PZPR, sygn. 237 / VII / 128, Meldunki z terenu...

³³ AAN, KC PZPR, sygn. 237 / VII / 147, Przebieg dyskusji...; APZG, KW PZPR, sygn. 36 / VIII / 112, Dyskusja...

³⁴ D. J a r o s z, M. P a s z t o r, *W krzywym zwierciadle. Polityka władz komunistycznych w Polsce w świetle plotek i pogłosek z lat 1949-1956*, Warszawa 1995, s. 87; APW, KW PZPR, sygn. 74 / VI / 54, Dyskusja nad projektem...

³⁵ AAN, KC PZPR, sygn. 237 / VII / 147, Przebieg dyskusji...; Tamże, sygn. 237 / VII / 128, Meldunki z terenu...

³⁶ APW, KW PZPR, sygn. 74 / VI / 54, Dyskusja nad projektem...; APS, KW PZPR, WP, sygn. 181, Dyskusja...

kreślano te zapisy w projekcie, które traktowały o bezpłatnym szkolnictwie wszystkich szczebli, rozbudowanej sferze świadczeń socjalnych, równouprawnieniu kobiet, swobodnym dostępie obywateli do zdobyczy kultury etc. Mimo tego nie zdołano zapobiec zgłaszaniu rzeczowych lub po prostu kłopotliwych pytań i postulatów, które, o czym już była mowa, „interpretowano” zawsze jako nieprzychylnie lub wrogie. W Trzebnicy w woj. wrocławskim pytano: „dlaczego we Francji istnieje legalna partia komunistyczna, a u nas nie ma burżuazyjnych i nie pozwala się na ich powstanie?” oraz „czym jest demokracja ludowa i czym różni się np. od angielskiej?”³⁷. Jeden z uczestników dyskusji w woj. olsztyńskim zapytał „dlaczego w każdych wyborach w Polsce Ludowej narzuca się wybieranych odgórnie?”³⁸, a uczeń ze szkoły średniej w woj. wrocławskim: „dlaczego w Polsce istnieją obozy pracy i jest stosowany przymus pracy, jeżeli w konstytucji jest napisane, iż praca jest honorem?”³⁹. Często dociekano również „dlaczego znosi się funkcję prezydenta i zastępuje go urzędem przewodniczącego rady państwa”, „dlaczego inne kraje demokracji ludowej noszą nazwę republiki a Polska nie?” i czy wraz z wprowadzeniem nowej ustawy zasadniczej ulegną zmianie barwy narodowe, flaga, godło oraz hymn. Przebijalo z tego ogólnie panujące przekonanie o coraz większym upodabnianiu tradycyjnych polskim instytucji i symboli państwowych do wzorów radzieckich, co miało być zapowiedzią rychłego wchłonięcia Polski przez ZSRR⁴⁰. Stąd też padały niejednokrotnie pytania: „czy Polska będzie 17 republiką po uchwaleniu konstytucji?”, „czy będzie państwem samodzielnym?”, „czy złoty zostanie zastąpiony rublem?”, „czy skoro w Polsce stacjonuje Armia Radziecka, to czy Polska jest suwerenna?”⁴¹.

W powiatach graniczących z Niemcami wyływała kwestia granic zachodnich i ich ochrony. Zgłaszano liczne wnioski, aby granica na Odrze i Nysie Łużyckiej została konstytucyjnie zagwarantowana. W woj. olsztyńskim padło natomiast pytanie „dlaczego w konstytucji (w preambule – R.S.) mówi się o Ziemiach Odzyskanych a nic o granicach na wschodzie?”. Przesiedleńców z terenów zajętych przez ZSRR interesowało zagadnienie ewentualnego otrzymania odszkodowania za mienie pozostawione za Bugiem⁴². Wśród autochtonów narzekano, iż ludność rodzima jest w Polsce dyskryminowana i nowa konstytucja powinna się odnieść do tego problemu. W woj. opolskim jeden z autochtonów zapytał: „czy wolność słowa oznacza również prawo posługiwania się językiem obcym, szczególnie niemieckim?”. W związku z tym woj. olsztyńskim na jednym z zebrań żądano wręcz wprowadzenia w powiatach autochtonicznych, prócz języka polskiego, również niemieckiego jako

³⁷ Tamże, sygn. 74 / VII / 68, Dyskusja...; Tamże, sygn. 74 / VII / 54, Dyskusja nad projektem...

³⁸ APOL, KW PZPR, WP, sygn. 1141 / 1768, Dyskusja...

³⁹ APW, KW PZPR, sygn. 74 / VII / 68, Dyskusja...

⁴⁰ APOL, KW PZPR, WP, sygn. 1141 / 1768, Dyskusja nad projektem...; APZG, KW PZPR, sygn. 36 / VIII / 112, Dyskusja...; APS, KW PZPR, WP, sygn. 181, Dyskusja...

⁴¹ APS, KW PZPR, WP, sygn. 168, Dyskusja... APZG, KW PZPR, sygn. 36 / VIII / 112, Dyskusja...; APW, KW PZPR, sygn. 74 / VII / 68, Dyskusja...

⁴² APS, KW PZPR, WP, sygn. 168, Dyskusja...; AAN, KC PZPR, sygn. 237 / VII / 28, Meldunki z terenu...; APOL, KW PZPR, WP, sygn. 1141 / 1768, Dyskusja nad projektem...

drugiego języka urzędowego⁴³.

W środowiskach pracowniczych podczas dyskusji nad projektem panowały nastroje niezadowolenia z powodu pogarszających się warunków życia i niskich zarobków. Ze szczególnym rozgoryczeniem pytano o przyczynę istnienia lepiej zaopatrzonych, oddzielnych sklepów dla milicji, wojska i UB. Pretensje robotników dotyczyły ponadto faktów zawyżania zarobków przodowników pracy oraz nie przestrzegania w licznych zakładach i przedsiębiorstwach zasady 8-godzinnego dnia pracy (woj. szczecińskie)⁴⁴.

Najwięcej kontrowersji i sprzeciwów wzbudzał fragment ustawy zasadniczej, mówiący o rozdziale Kościoła od państwa. Sama hierarchia duchowna odnosiła się do nowej konstytucji z dużą nieufnością, traktując ją, zresztą zasadnie, jako kolejny krok na drodze do sowietyzacji Polski (przychylnie projekt ustawy zasadniczej przyjęli jedynie księża patrioci). Największe zaniepokojenie budziło zagadnienie religijnego wychowania młodzieży. Duchowieństwo próbowało przeciwdziałać propagandowej ofensywie władz np. przez zwiększenie częstotliwości obrzędów kościelnych w czasie trwania kampanii dyskusyjnej, organizowanie spotkań z młodzieżą, występy artystyczne, a nawet, jak w woj. szczecińskim, wydawanie specjalnych ulotek pt. „Ratuj duszę swoją”. W oficjalnym piśmie Episkopatu Polski do Bolesława Bieruta, zarzucano autorom projektu pogwałcenie tradycji narodowych i przekonań większości Polaków. Powoływano się przy tym na konstytucje innych państw demokracji ludowej (NRD, Rumunia), gdzie uregulowania w tej materii nie były tak restrykcyjne. Episkopat wysunął też szereg postulatów, których uwzględnienie w ustawie zasadniczej, jego zdaniem, zapewniłoby Kościołowi należne mu miejsce w państwie⁴⁵. Opinia Episkopatu nie spotkała się jednak z żadnym odzewem ze strony władz, zaś deklarowany w projekcie rozdział Kościoła od państwa był interpretowany powszechnie przez społeczeństwo jako zakaz nauczania religii w szkołach i zapowiedź dalszego zaostrzenia kursu wobec Kościoła. Pytano dlaczego znosi się święta kościelne, ruguje religię ze szkół oraz zabrania nadawania mszy radiowych. Jeden z dyskutantów w woj. wrocławskim próbował dociec „dlaczego na przykład Świadkowie Jehowy nie mogą praktykować swojej wiary, skoro w konstytucji mówi się o wolności sumienia i wyznania”⁴⁶.

Bodaj najtrudniej było władzom przeprowadzić dyskusję nad projektem konstytucji na wsi, która dotkliwie odczuwała ówczesną politykę ukierunkowaną na kolektywizację. Zebrania dyskusyjne sprowadzały się praktycznie do samych zarzutów ze strony chłopów wobec państwa, które ich zdaniem „wszystko zabiera, a niczego

⁴³ APOP, KW PZPR, sygn. 40 / VII / 15, Dyskusja...; APOL, KW PZPR, WP, sygn. 1141 / 1768, Dyskusja nad projektem...

⁴⁴ APOL, KW PZPR, WP, sygn. 1141 / 1768, Dyskusja nad projektem...; APS, KW PZPR, sygn. 181, Dyskusja...

⁴⁵ AAN, KC PZPR, sygn. 237 / VII / 2653, Pismo Episkopatu Polski do Prezydenta Bolesława Bieruta – przewodniczącego Komisji Konstytucyjnej.

⁴⁶ APZG, KW PZPR, sygn. 36 / VIII / 112, Dyskusja...; APS, KW PZPR, WP, sygn. 181, Dyskusja... APW, KW PZPR, sygn. 74 / VII / 68, Dyskusja...; Tamże, sygn. 74 / VI / 54, Dyskusja nad projektem...

nie daje". Skarżono się na niesprawiedliwe dostawy obowiązkowe i wysokie podatki. Wiele nieporozumień wywołało użycie w projekcie konstytucji niejasnych terminów „własności indywidualnej” i „własności osobistej”. Chłopi obawiali się, czy taka forma ujęcia własności nie oznacza zakazu jej zbywania bądź nabywania. W woj. szczecińskim pytano „dlaczego lepiej traktuje się spółdzielnie produkcyjne niż gospodarstwa indywidualne”⁴⁷. W woj. zielonogórskim pewien chłop stwierdził, iż „konstytucja niby gwarantuje własność, to jednak zabiera się chłopu ziemię, względnie zmusza podatkami do wstąpienia do spółdzielni produkcyjnej”⁴⁸.

Rolnik z woj. olsztyńskiego powiedział natomiast, że „chłop miał lepiej przed wojną, zaś dziś musi płacić olbrzymi podatek, zabiera mu się zboże, wyzyskuje, a dzieci w szkołach nie uczą się religii”⁴⁹. Inny uczestnik spotkania, tym razem z woj. koszalińskiego, żalił się, iż „państwo oszukuje ludzi, tym razem przez konstytucję, bo chce zakładać spółdzielnie produkcyjne, w których będzie się umierać z głodu jak w kołchozach”⁵⁰. Wszystkie te głosy w meldunkach partyjnych określano mianem „biadolenia chłopów” lub działalnością wroga klasowego⁵¹.

Według danych przedstawionych przez B. Bieruta, które wydają się jednak mało wiarygodne, w całym kraju „w zebraniach i naradach poświęconych dyskusji nad projektem konstytucji, których odbyło się łącznie ponad 200 tys., wzięło udział z górą 11 mln uczestników, w tej liczbie około 3,6 mln mieszkańców gromad wiejskich i około 2,7 mln uczestników zebrań i narad organizowanych przez młodzież (...). W dyskusji wypowiedziało się ustnie około 1,4 mln obywateli, ponad 25 tys. zaś nadesłało swe uwagi w formie pisemnej, które zawierały ogółem 2 822 poprawki o treści merytorycznej, częstokroć cennej, lub o charakterze redakcyjnym”⁵². Zgłoszone w toku dyskusji pisemne uwagi i wnioski zostały selektywnie zebrane i opracowane w dokumencie pt. „Zestawienie istniejących poprawek zgłoszonych do projektu Konstytucji PRL”. W zdecydowanej większości, zostały następnie odrzucone⁵³. Bierut ani słowem nie wspominał o negatywnych bądź krytycznych opiniach wobec nowej ustawy zasadniczej. Co więcej, twierdził niezgodnie z prawdą, iż opracowany przez Komisję Konstytucyjną projekt „znalazł całkowite uznanie i poparcie wielomilionowych mas naszego narodu”⁵⁴.

⁴⁷ APS, KW PZPR, WP, sygn. 181, Dyskusja...

⁴⁸ APZG, KW PZPR, sygn. 36 / VII / 112, Dyskusja...

⁴⁹ APOL, KW PZPR, WP, sygn. 1141 / 1768, Dyskusja nad projektem...

⁵⁰ AAN, KC PZPR, sygn. 237 / VII / 128, Meldunki z terenu...

⁵¹ APW, KW PZPR, sygn. 74 / VII / 68, Dyskusja...; APS, KW PZPR, WP, sygn. 181, Dyskusja...; AAN, KC PZPR, sygn. 237 / VII / 128, Meldunki z terenu...

⁵² B. Bierut, *O Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Warszawa 1952, s. 8-9.

⁵³ C. Kozłowski, *op. cit.*, s. 129.

⁵⁴ B. Bierut, *op. cit.*, s. 9.

SUMMARY

The Course of International Discussion Over the Project of the Constitution of the People's Republic in 1952 in the West and in the North of Poland

On July, 22 1952 the Legislative Sejm issued the Constitution of the People's Republic. The works over the project of the new statute started in 1949. It was influenced a lot by political situation of that time, especially dependence on the Soviet Union. That is why the Constitution became one of the pillars of rebuilding of Poland in the Stalin's way.

In January 1952 the Constitutional Commission presented the initial project of the statute which was printed and then discussed by the whole nation.

The debate over the project of the Constitution had only a function of proclamation. There was no real and honest exchange of the arguments. All critical voices, even the most reasonable ones were treated as a sign of hostility. Those who decided to criticise the rules of the project of the Constitution must have expected repression or persecution.

The discussions looked similar in the whole country, including the western and northern Poland (ZZiP). Nevertheless, some characteristic features for those areas appeared there, e.g. the problem of the border on the Odra or the Nysa Łużycka rivers, a guarantee of indigenous human rights, possibility of compensation for the property left in the East.

The Constitutional debate became another propaganda campaign of communist authorities trying to influence behaviour and political orientation of citizens. Society, which was already used to this kind of action, approached the idea with reserve and even hostility criticising openly the new statute.

In spite of this, the authorities summing up the results of a discussion did not hesitate and claimed that the Constitution met with approval and support of the whole nation.